

ВІДГУК

опонента – кандидата педагогічних наук, доцента кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Дудник Надії Зеновіївни про дисертаційне дослідження Григор'євої Наталі Анатоліївни на тему «ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІКИ М. МОНТЕССОРІ», представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Актуальність та доцільність дисертації.

Сучасна дошкільна освіта в Україні оновлює зміст, методи, форми організації освітнього процесу в ЗДО, тому використання кращого світового досвіду, зокрема педагогічної системи М. Монтессорі є доцільним. Актуальними видаються положення про індивідуальний підхід до розвитку дитини раннього та дошкільного віку, врахування її когнітивних здібностей, способів пізнання світу. Важливим в педагогічній технології М. Монтессорі є процес організації виховання дитини у задоволенні пізнавального інтересу, спрямованого на здобуття знань про світ самостійно, у власному темпі, вироблення навичок соціальних взаємин методом наслідування й свободи вибору. Метод педагогічного спостереження М. Монтессорі за розвитком дитини дошкільного віку з метою створення комфортних умов для саморозвитку є перевірений часом і визнаний світовою практикою дошкільного виховання як найгуманніший. Тому, використання педагогічної філософії М. Монтессорі, створення спеціального розвивального середовища для роботи з дітьми дошкільного віку, організація співпраці педагогів та батьків вихованців сприяють процесу удосконалення освітньої діяльності в умовах сучасних ЗДО в Україні.

Засади Базового компонента дошкільної освіти України виокремлюють самостійність як одну з базових характеристик особистості, а процес становлення та закладання основ її розвитку припадає на середній дошкільний вік. Тому доречно акцентувати увагу педагогів та батьків вихованців на створення якісних психологічних, емоційних, соціальних, матеріальних умов у формуванні самостійності. Нашій державі потрібні громадяни, які дбають про її територіальну цілісність, розуміють важливість і цінність свободи людини, прагнуть примножити її здобутки й зберегти славне героїчне минуле. Саморозвиток дитини з дошкільного віку формує інтелект, свободу думки, відповідальність, соціальну небайдужість і таким чином розвиває потенціал особистості.

Сучасні вимоги комплексних і парціальних програм у закладах дошкільної освіти дають змогу впроваджувати як цілісно, так і фрагментарно освітні інновації, які забезпечують саморозвиток особистості як суб'єкта. А технологія М. Монтессорі є найяскравішим прикладом якісної організації освітнього процесу, в якому дитина має умови для саморозвитку у пізнавальній та виховній сферах. Особливої уваги заслуговують ідеї

створення педагогічних впливів для процесу самостійного освоєння життєвого простору, вироблення навичок самостійного пізнання світу навколо, відчуття власних сил та розвиток можливостей у трудовій діяльності. Тому актуальність запропонованої теми не викликає сумніву. Розгляд теми дисертації Григор'євої Н. А. на тему «Виховання самостійності у дітей дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі» є своєчасним науковим дослідженням для сучасної педагогічної науки. Зокрема, дисертаційна робота є складовою комплексної науково-дослідної теми кафедри дошкільної освіти: «Стратегія підготовки компетентнісного фахівця дошкільної освіти» (№ ДР 0115U007064 / (2017 – 2021 рр.), що входить до плану наукової роботи державного закладу вищої освіти «Бердянський державний педагогічний університет» (м. Бердянськ).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Аналіз тексту дисертації, змісту публікацій Наталі Григор'євої дають змогу зробити висновок про наукову обґрунтованість теоретичної частини дослідження і достовірність результатів, отриманих під час науково-теоретичного дослідження. Дисертація характеризується цілісністю викладу думки, системним підходом у предметі дослідження. Наукові положення детально обґрунтовані і обумовленні важливістю теми дослідження. Завдання, поставлені дисертанткою послідовні, розкривають зміст і дають змогу розкрити тему дослідження. Висновки є логічними і підсумовують виклад думки, відповідають поставленим завданням. Рекомендації мають практичне спрямування й доповнюють знання педагогів та громадськість щодо сучасного використання педагогічної технології М. Монтесорі.

Мета дисертації полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці функціональної моделі, визначенні педагогічних умов виховання самостійності в дітей дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі та експериментальній перевірці їх ефективності.

Структура дисертації є обґрунтованою і логічною, розкриває предмет дослідження. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків, які ілюструють ґрунтовну дослідницьку роботу. Дослідження є цілісним, самостійним, логічно структурованим. Широка джерельна база охоплює вітчизняні та зарубіжні дослідження з педагогіки, психології, філософії освіти, а зосередженість на інноваційних тенденціях розвитку дошкільної педагогіки робить працю Наталі Григор'євої актуальною для сучасних науковців та педагогів-практиків.

У **вступі** дисертанткою обґрунтовано актуальність обраної теми та важливість її наукової розробки для вдосконалення процесу організації сучасної дошкільної освіти; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; охарактеризовано його методи, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, подано інформацію про їх упровадження й апробацію. Подано перелік публікацій, в яких відображено

основні теоретичні положення дослідження та узагальнені висновки дисертаційного дослідження.

Представлено у вступі дисертаційного дослідження науковців, які працювали над проблемою освіти та розвитку дітей дошкільного віку, проаналізовано основні дефініції, що дає можливість сформулювати цілісне уявлення про структуру роботи, її інструментарій, способи інтерпретації отриманих даних. Автор визначає суперечності в теорії та практиці дошкільної освіти і об'єктивізує власне бачення шляхів їх вирішення. Аргументовано новизну та визначено вірогідність одержаних результатів дослідження у теорії та практиці дошкільного виховання. У роботі збережено дотримання принципів цілісності дослідження та цінності академічної доброчесності.

У *першому розділі* дисертації подано психолого-педагогічну характеристику дітей середнього дошкільного віку (п 1.1); визначено понятійно-категоріальний апарат дослідження (п 1.2); розкрито сучасний стан дослідження процесу становлення самостійності у дітей середнього дошкільного віку в педагогічній теорії та виховній практиці (п. 1.3).

Авторка широко аналізує поняття «самостійність» у психолого-педагогічній та філософській літературі, дає власне визначення дефініції. Самостійність розглядається у поведінкових проявах дитини середнього дошкільного віку, як інтегрована властивість особистості, яка має вольові ознаки, ставлення до праці, задоволення пізнавальних інтересів, розвитку пам'яті, уваги, мислення. Дисертанткою виділено структурні компоненти прояву самостійності у діяльності дитини: інформаційно-змістовий, емоційно-ціннісний, поведінковий; окреслено такі критерії: когнітивний, вольовий, емоційно-мотиваційний, діяльнісний, автономність.

Наталя Анатоліївна на основі аналізу процесів становлення та проявів самостійності у дитини середнього дошкільного віку визначає педагогічні умови, які сприятимуть ефективному вихованню самостійності, де допомога дорослих мінімалізована. Такий підхід співзвучний філософії педагогічної системи М. Монтесорі. Висновки підкріплені дослідженнями сучасних науковців дошкільного виховання, в яких підкреслено ініціативність, активність дитини і створення емоційно сприйнятливої атмосфери й безпечного дидактично оснащеного середовища.

Констатувальний експеримент визначав ідею збереження самоцінності дитинства у проявах гуманної педагогіки й передбачав визначення рівня сприйнятливості, розуміння важливості надання дітям самостійності педагогами закладів дошкільної освіти (вихователями і методистами), батьками вихованців. Широком є огляд освітніх програм на предмет виокремлення процесу виховання самостійності у дітей дошкільного віку. Дослідниця підкреслює загальну тенденцію щодо вирішення проблеми створення спеціальних умов для формування компетенцій дитини зі збереженням права на власний процес саморозвитку. Акцентовано увагу на необхідності виокремлення трудової діяльності як форми прояву й розвитку самостійності у дітей середнього дошкільного віку.

Другий розділ подає альтернативну систему освіти у теоретичному й практичному аспекті, де детально обґрунтовано основну ідею монтессорі-педагогіки – розвиток самостійності дитини, яка реалізується поетапно, починаючи з моменту народження малюка. Увага звернена на підготовку педагога-гуманіста, який працює з дитиною без примусу з урахуванням особистісного поступу малюка у розумовому, соціальному, психологічному становленні. Визначає переваги застосування принципу природовідповідності у роботі педагога з дітьми дошкільного віку, що важливо в умовах інклюзивної освіти. Дисертантка виокремлює правила роботи сучасного педагога за системою М. Монтессорі, дає авторські рекомендації у сприянні розвитку самостійності вихованця.

Третій розділ презентує експериментальне дослідження щодо покращення трудових навичок дітей середнього дошкільного віку на основі застосування засобів діяльності за системою М. Монтессорі. Констатувальний та формувальний етапи включали до діяльності педагогів, батьків вихованців і дітей середнього дошкільного віку в умовах сучасних ЗДО. Комплексна робота з батьками у визначенні ставлення до проблеми виховання самостійності, теоретичне ознайомлення щодо доцільності використання монтессорі-педагогіки, визначення переваг застосування спеціальних розвивальних дидактичних матеріалів у формуванні компетенцій трудовій діяльності дітей, дало результати у розвитку позитивної динаміки педагогічного просвітництва.

Вибір дітей середнього дошкільного віку вважаємо доречним, адже у молодшому дошкільному віці малюки ще не володіють достатнім розвитком координації рухів, центрацією уваги для виконання трудових дій, а діти старшого дошкільного віку у трудовій діяльності (самообслуговування, догляд за рослинами в групі, підтримання чистоти і порядку в приміщенні тощо) вже мають навички і послаблюється пізнавальний інтерес до виконання одноманітної роботи. Діти середнього дошкільного віку мають потребу у розвитку соціальної значимості, їхня діяльність набуває потреби у створенні естетичного продукту, який матиме ціннісне значення для використання.

У дослідження проведена підготовча робота із залучення батьків та педагогів до ознайомлення з перевагами педагогіки М. Монтессорі, визначено трудову діяльність як основну і актуальну для розвитку самостійності дітей середнього дошкільного віку. У проведенні експерименту застосовано методики організації розвивального простру, проаналізовано пізнавальний інтерес, рівень вольових зусиль, психологічну готовність до виконання трудових дій дошкільників.

Результати педагогічного експерименту доповнено таблицями, графічними зображеннями, де проведено кількісний та якісний аналіз здобутих переваг у застосуванні новації. Діагностичні методи підібрані доречно, адаптовані автором до вимог сучасних освітніх програм щодо роботи з дітьми середнього дошкільного віку.

Загальні висновки дослідження узагальнюють і підсумовують зміст роботи, розкривають поставлені завдання. Дослідниця чітко визначила переваги застосування методів діяльності за системою М. Монтесорі у роботі з дітьми дошкільного віку у розвитку трудових навичок, формуванні компетенцій життєдіяльності. У роботі зроблено й оформлено численні додатки, які можуть бути використані теоретиками і практиками.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання полягає в тому, що розроблено діагностичний інструментарій для вивчення рівня вихованості самостійності дітей середнього дошкільного віку; підготовлено методичні рекомендації з проблеми виховання самостійності в дітей середнього дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі для педагогів закладу дошкільної освіти та батьків вихованців

Матеріали дослідження можуть бути використані в закладах вищої освіти під час професійної підготовки майбутніх фахівців-педагогів спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження є самостійною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які виставлені авторкою для публічного захисту. При детальному розгляді дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації

Позитивно оцінюючи здобутки дисертантки, відзначаючи теоретичну новизну та практичне значення запропонованої до захисту дисертації, звернемо увагу на окремі зауваження та побажання, які мають дискусійний характер:

1. У аналізі поняття «самостійність» (п.1.2) широко представлено думки фізіологів, психологів, педагогів, проте було б доречно згрупувати дослідження науковців відносно характеристики самостійності як поведінкового прояву, моральної якості, потреби у пізнанні світу тощо, щоб автор змогла зробити власні порівняльні узагальнення.

2. Вважаємо, що робота набула б більшої цінності, якби дисертантка розширила та проаналізувала перелік зарубіжних європейських та американських дослідників спадщини М. Монтесорі, де представлено доробок з дошкільної педагогіки.

3. У формулюванні завдань виховання самостійності у трудовій діяльності дітей середнього дошкільного віку (1.3.) доречно уточнити сфери прояву: побутова діяльність, самообслуговування, догляд за рослинами у формуванні працелюбності як світоглядного та емоційного ставлення до праці, скоріше як до процесу, а не результату діяльності.

4. На нашу думку, у підрозділі 3.2. доцільно було б розробити програму співпраці педагогів та батьків дошкільників, яка сприяла б формуванню самостійності у їхній життєдіяльності, а також порекомендувати організацію розвивального середовища, де дитина зможе реалізовувати свої компетенції.

5. У тексті присутні мовні огріхи як калька з інших мов.

Загальний висновок. У цілому, дисертація «Виховання самостійності у дітей дошкільного віку засобами педагогіки М. Монтесорі» є завершеним, самостійним дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», постанови Кабінету Міністрів України № 502 від 19 травня 2023 року «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів», а її авторка ГРИГОР'ЄВА Наталя Анатоліївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії (PhD) зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної педагогіки
та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Надія ДУДНИК

